دوفصلنامه علمی تخصصی سلفی‌پژوهی، سال اول ♦ شماره ۲ ♦ پاییز و زمستان ۱۳۹۴
تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۸/۰۵ ♦ تاریخ تأیید: ۱۳۹۴/۱۱/۰۱ ♦ صفحات: ۴۷-۷۴

راهبرد تکفیری و ضد وحدت عربستان سعودی در عرصه آموزش و رسانه

کامیار صداقت ثمرحسینی*

چکیده

برای حضور مؤثر در جهان اسلام لازم است در کنار مطالعات بنیادین، پژوهش‌هایی به رصد خاستگاه‌ها، فعالیت‌ها، دسته‌بندی‌ها و سیر تحول مواقف تکفیر مسلمانان، خصوصاً شیعیان، اختصاص یابد. رصد منظم آن می‌تواند هشدارهایی به موقع به مسئولان نظام و علاقه‌مندان به وحدت اسلامی بدهد. به‌روزبودن حوزه اطلاعات و عملیات، نشانه مهمی از توانمندی کشور در عرصه روابط بین‌الملل است. بر این اساس، با بررسی موردی راهبرد عربستان سعودی در حوزه آموزش (از حدود ۱۹۷۰م.) و در حوزه رسانه‌های جدید اینترنتی (دهه ۲۰۰۰م.) مشخص می‌شود که بالغ بر دوسوم مهم‌ترین فعالان ضد شیعه در جهان اسلام با ملیت سعودی دارند یا آنکه بی‌واسطه یا باواسطه، عقاید خود را از شیوخ سلفی سعودی گرفته‌اند. این پیامد را نمی‌توان اتفاق دانسته، بلکه برنامه‌ای هدفمند برای ایجاد تغییرات دلخواه عربستان در جهان اسلام است که در سیاست‌های آموزشی آن کشور و در ضمن رصد جابه‌جایی بی‌سابقه جمعیتی استاد - دانشجو در عربستان سعودی مشهود است.

کلیدواژه‌ها: آموزش، رسانه‌های اینترنتی، سلفیه، شیعه هراسی، عربستان سعودی، وهابیت.

* دکتری علوم سیاسی و استادیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، مرکز اسناد فرهنگی آسیا.
kamyarsedaghat@gmail.com

مقدمه

استعمار با دامن‌زدن به اختلافات موجود میان مسلمانان، در پی دگرگونی جغرافیای جهان اسلام و تغییر مفاهیمِ دارالاسلام و دارالحرب میان مسلمانان است. اصطلاحاتِ «دارالاسلام» و «دارالحرب» (دارالکفر) جنبه سیاسی دارند و در مسائلِ مربوط به «روابط خارجی» مسلمانان با غیرمسلمانان مطرح می‌شوند.[1]

با عنایت به توجه ویژه قدرت‌های استعماری به بروز تفرقه و تضاد در جهان اسلام، لازم است در کنار مطالعاتِ نظری و بنیادین درباره وحدت اسلامی و تفرقه، پاره‌ای از مطالعاتِ دانشگاهی نیز به شیوه اطلاعات - عملیات، به شناسایی و ردیابی جریان‌های داخلی و خارجی موجود در جهان اسلام اختصاص یابند. رویکرد نظری این‌گونه از مطالعات بر پایه این اصل قرار دارد که باید به دوستان و دشمنان وحدت اسلامی در قالبِ مجموعه‌ای از شبکه‌ها (گاه پیدا و گاه ناپیدا) توجه داشت و از بررسی آنها به مثابه مجموعه‌ای از ذرّات جدا از هم خودداری کرد. آن ذرّات وقتی معنا پیدا می‌کنند و دارای نقش می‌شوند که تبدیل به انواع شبکه‌ها شوند. قدرت کشورها در عرصه روابط بین‌الملل در گرو یافتن و بهره‌برداری از این شبکه‌ها، از طریق رصد منظم و مستمر آنها است. زمانی که گروهی کوچک از «جهان‌گردان ایرانی» (در اسفند ۱۳۹۱) وارد مصر شدند شبکه وسیعی از دشمنان وحدت اسلامی در آن کشور فعال شدند و تا صدور فتاوی تکفیری علیه شیعیان و ایرانیان پیش رفتند.[2] در صورتی که خاستگاه اعتقادی آنان رصد شود، شبکه‌ای پنهان از تربیت‌شدگان رژیم سعودی آشکار می‌شود. مثال مذکور، نمونه‌ای است هرچند خُرد ولی رسا در تبیین اهمیت مفهومِ بَسامد (frequency). مطالعهٔ «هنجار» و «انحراف از هنجار» یا به تعبیر دیگر «جُور» و «ناجُور»، بودن یا نبودنِ یک واقعه یا اندیشه‌ای به اندازه بسامد آماری آنها ارزش ندارد. دانستن بسامد

---

۱. عمید زنجانی، عباس‌علی، وطن و سرزمین و آثار حقوقی آن از دیدگاه فقه اسلامی یا جغرافیای سیاسی اسلام، ص۱۲۸.

۲. برای مثال نک.: ملاح، مصطفی، خوفاً من المد الإیرانی الشیعی فی مصر، علماء و دعاة الأمة یعلنون الحرب علی الإیران. برای شرح بیشتر و نام چهره‌های ضد ایرانی و شیعی در مصر، نک.: صداقت ثمرحسینی، کامیار، شیعه‌شناسی معاصر اهل سنت، ج۳.

اندیشه‌ها و وقایع، موجب می‌شود امورِ اتفاقی و استثنایی، از رویه‌های مستمر و متناوب جدا شوند و پژوهش در مسیر موضوعاتِ پیش‌پاافتاده و کم‌اهمیت حرکت نکنند. در هر دوره‌ای سبک و سیاقِ فرهنگی خاصی در جریان است که به صورت بافتِ طبیعی آن دوره حضور دارد. این وضعیت از شمارهٔ دفعاتِ متناوبِ تکرار پدیده یا اندیشه شناخته می‌شود. در صورتی که به بَسامد محل تحصیل شیوخ سلفی تکفیری مخالف شیعه و ایران، در چهار دهه اخیر توجه کنیم، خواهیم دید که به‌تدریج بر تعداد فارغ‌التحصیلان مصری در دانشگاه‌های سعودی افزوده می‌شود و از سوی دیگر، به‌تدریج شیوخ تحصیل‌کرده در عربستان سعودی، تعالیم خود را در موطنشان بومی می‌کنند؛ بنابراین، جمع کثیری، از طریق یک یا چند واسطه، و چه‌بسا بی‌آنکه خود بدانند، معارف عربستان سعودی را می‌آموزند و به کشور خود منتقل می‌کنند. این نشان از سیاستی تدریجی و رویکردی درازمدت در منطقه است. تغییر بافت‌های اجتماعی و فرهنگی معمولاً در گرو تغییرات فرهنگی عمیق‌تری، به‌ویژه در حوزهٔ آموزش و پژوهش، روی می‌دهد که در طی چندین دهه فعالیت هدفمند فراهم شده است؛ چنان‌که عبدالملک الزغبی، یکی از مخالفان وحدت اسلامی در مصر، بر ضرورت تغییر ساختار علمی و فرهنگی جهان اسلام و تربیت امت مطابق با منهج سلفیه عربستان سعودی که به زعم او، اسلام معتدل و به دور از غلو است(!) تأکید می‌کند.[1]

مقاله حاضر با تأکید بر اهمیت کسب چنین شناختی، به بررسی موضوع فوق از خلال سیاستِ کلان عربستان سعودی در دو بخش سیاست‌های آموزشی و رسانه‌ای می‌پردازد که به طور محسوسی شاملِ موضوع ایران‌هراسی نیز می‌شود.

۱. زغبی، عبدالملک، «الشیخ محمد بن عبدالملک الزغبی فی الجزء الثانی من حواره مع الفرقان (۲- ۲): لابد من تغییر المنظومة العلمیة والثقافیة والدینیة فی الأمة الإسلامیة»، ص۱۸.

الف. سیاست‌های آموزشی عربستان سعودی

پیوند تاریخی وهابیت با پادشاهی سعودی

جریان اصلی سلفیه وهابی، سلفیه رسمی است که به موجب معاهده‌ای تاریخی در سال ۱۱۵۷ ه.ق.، میان محمد بن عبدالوهاب با محمد بن سعود (حاکم وقت نجد)، ملتزم به حفظ حکومتِ آل سعود است. از آن دوران تاکنون، شیعه‌شناسی شیوخ سلفی و وهابی در چهار طبقه شکل گرفته است که محور اصلی بحث ما در اواخر طبقه سوم و طبقه چهارم آن است. آن طبقات عبارت‌اند از:

ـ طبقه اول: دوران دعوت شیخ محمد بن عبدالوهاب (۱۱۱۵-۱۲۰۶ ه.ق.)

ـ طبقه دوم: عصر محمود شکری آلوسی (متوفای ۱۳۴۲ ه.ق.) و موسی جارالله ترکستانی (متوفای ۱۳۶۹ ه.ق.)

ـ طبقه سوم: عصر عبدالعزیز بن عبدالله بن باز (۱۳۳۰-۱۴۲۰ ه.ق.) و محمد ناصرالدین آلبانی (۱۳۳۳-۱۴۲۰ ه.ق.)

ـ طبقه چهارم: عصر شاگردان بن‌باز و آلبانی (مطالعات دانشگاهی از حدود ۱۹۷۵ به بعد)

به اعتبار حکومت سیاسی، موضوعِ محل بحث، شامل دوران جدید حکومت در عربستان سعودی می‌شود که از سال اشغال شهر ریاض در ۱۹۰۲، با پادشاهی ملک عبدالعزیز (پادشاهی ۱۹۰۲-۱۹۵۳) و فرزندانش آغاز شد. با اکتشاف نفت در عربستان (در سال‌های ۱۹۳۳ و ۱۹۳۸) بر قدرت آل سعود افزوده شد. پس از مرگ عبدالعزیز، مطابق وصیت او، به‌ترتیب پسران ارشدش حکومت را به دست گرفتند که عبارت‌اند از: سعود (۱۹۵۳-۱۹۶۴)، فیصل (۱۹۶۴- ۱۹۷۵)، خالد (۱۹۷۵-۱۹۸۲)، فهد (۱۹۸۲-۲۰۰۵)، عبدالله (۲۰۰۵- ۲۰۱۵)، سلمان (۲۰۱۵-).

در دوران حکومت فرزندان عبدالعزیز آل سعود (۱۹۵۹- تاکنون ۲۰۱۶)؛ و به‌ویژه از دوران ملک فیصل و ملک خالد، برنامه‌های هدفمندی در آموزش و تبلیغ فرقه

وهابیت در گسترهای بسیار وسیع‌تر از عربستان سعودی، یعنی در سطح جهان اسلام دنبال شد، از جمله:

ـ تأسیس دانشگاه اسلامی مدینه در دوران حکومت ملک سعود (۱۳۸۱ ه.ق./۱۹۶۱ م. در مدینه)

ـ تشکیل هیئت کبار علمای سعودی در دوران ملک فیصل (۱۹۷۱ در ریاض)؛ هیئت مذکور انتصاب پادشاه سعودی و نماینده گفتمانی است که بر مراکز رسمی آموزش سلفی در عربستان حاکم است.[1]

ـ تأسیس دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود در دوران حکومت ملک خالد (۱۳۹۵ ه.ق./ ۱۹۷۵ م. در ریاض)

ـ توسعه دانشگاه ملک سعود در دوران حکومت ملک خالد (۱۳۹۵ ه.ق./ ۱۹۷۵ م.) واقع در ریاض

ـ جایزه جهانی ملک فیصل، تأسیس در دوران حکومت ملک خالد (اولین دوره آن در سال ۱۳۹۹ ه.ق. (۱۹۷۹ م.) در ریاض بود).

ـ تأسیس دانشگاه اسلامی ام‌القری در دوران حکومت ملک خالد (۱۴۰۱ ه.ق./ ۱۹۸۰ م. در مکه)

از دوران ملک فیصل فعالیت‌های دانشگاه اسلامی مدینه گسترش یافت که پیش از آن در زمان ملک سعود (۱۳۸۱ ه.ق./ ۱۹۶۱ م.) تأسیس شده بود. توجه مسلمانان به شهرهای مقدس مکه و مدینه و انحصار جواز تدریس علوم اسلامی در میان شیوخ رسمی عربستان و بهره‌مندی از ثروت عظیم نفتی (استخراج نفت از اواخر دهه ۱۹۳۰ م.)، امکانات بسیار مناسبی را برای تبلیغات دینی در سطح جهان اسلام مهیا کرده بود. در دوران گسترش و نوسازی مدارس و دانشگاه‌های سلفی وهابی، تا اواخر دهه ۱۹۹۰ م دو ویژگی «آموزش سازمان‌یافته» و «آموزش فراملی در برنامه‌های دولتِ سعودی»

---

۱. موقع الرئاسة العامة للبحوث العلمية والإفتاء؛ ابراهیم آل الشیخ رئیس اول آن هیئت بود (۱۹۷۱م.). سپس عبدالعزیز بن باز (۱۹۷۵ م.) و با مرگ او در سال ۱۹۹۹، عبدالعزیز آل الشیخ از شاگردان بن‌باز، به ریاست آن رسید.

مشهود است؛ تا جایی که اگر نقشه جهان اسلام را در مقابل خود بگذاریم و روی مراکز چاپ و انتشاراتی که به هدف تکفیر شیعه فعالیت می‌کنند، علامت بگذاریم و با خط‌کش آنها را به هم وصل کنیم و بار دیگر بر اساس ملیت نویسندگان و بار دیگر بر اساس محل تحصیل آنها، خطوطی با رنگ‌های متمایز از هم بکشیم، و همین‌طور این مسئله را با فعالان رسانه‌ای ضد شیعی تکرار کنیم، ناگهان خود را با شبکه‌ای متراکم و سازمان‌یافته از خطوط درهم‌تنیده می‌یابیم که رنگ‌ها به طرز معناداری در «عربستان سعودی» متراکم می‌شوند. بسیاری از وقایعی که در عربستان سعودی یا سوریه و بحرین و یمن و لبنان و مصر به غرض تکفیر شیعه در جریان است، در همین شبکه قابل درک‌اند.

همچنین، زمانی که نام‌های مهم‌ترین فعالان ضد شیعه در رسانه‌ها، دانشگاه‌ها، احزاب و گروه‌های سیاسی و طرفداران نظام پادشاهی عربستان سعودی، با هم مقایسه شوند، **به صورت معناداری با مجموعه نام‌های «تکراری» مواجه می‌شویم** که هرچند شماره آنان فراتر از چند صد نفر نیست ولی به واسطه امکانات و سرمایه‌گذاری کلان مالی، مدعی اجماع امت بر محور عقاید سلفی- وهابی و ضدیت با مذهب امامیّه هستند. تبادل هدفمند استادان نیز یکی دیگر از آن شیوه‌ها است. در این زمینه، صالح العبود، رییس سابق دانشگاه اسلامی مدینه، می‌نویسد:

> آنچه موجب افزایش تأثیرگذاری عقیده سلفی صالح و استمرار آن (در دیگر کشورها) شد، شکل‌گیری نهضت تعلیم در عربستان سعودی و استفاده از استادانی از مصر در دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود و دانشگاه اسلامی (مدینه) و دیگر دانشگاه‌های عربستان بود؛ چراکه آن استادان در زمان مراجعت به جوامع خود، متأثر از حال و هوای فضاهای آموزشی دانشگاه‌های سعودی، به نشر و تبلیغ آن در جوامعشان می‌پرداختند و البته این اختصاص به مصر ندارد، هرچند ظهور آن در مصر بیشتر است. برای مثال مستشار عبدالحلیم سعود، که رییس سابق اداره شئون حکومت در جمهوری عربی مصر و رییس کمیته اجرای اصول شریعت در «شورای عالی امور اسلامی»[1] و نیز

۱. المجلس الأعلی للشئون الاسلامیة.

عضو «شورای عالی نظارت بر هنر و ادبیات»[1] مصر بود، در سال درسی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ ه.ق.، مدتی را به عنوان استاد مهمان، در دانشگاه اسلامی مدینه بود و او کسی است که پس از مراجعت به کشورش، کتابی را با عنوان الامام محمد بن عبدالوهاب أو انتصار المنهج السلفی نوشت که در مقدمه آن آورده است: «به دلیل اعتبار دستاوردهای ابن‌عبدالوهاب و نیاز عصر کنونی به تأسی از سخنان و بهره‌گیری از تمامی دستاوردهایش، این کتاب را نوشتم تا برای اهل بصیرت تذکری باشد که این تاریخ عظیم، یعنی تاریخ اسلام تکرار می‌شود ... کشور عربستان سعودی کشوری پیشرو در جامعه جهانی و آموزگار جامعه اسلامی است».[2]

البته سیاست دعوت از استادان اهل سنت دیگر کشورهای اسلامی برای جذب آنان به سلفیه رسمی سعودی، گاه موفقیت‌آمیز نبوده است، همچون شیخ محمد غزالی (۱۳۳۴-۱۴۱۶ ه.ق./ ۱۹۱۶-۱۹۹۶ م.)؛ اما مواردی همچون محمّد رشاد سالم (۱۳۴۷-۱۴۰۷ ه.ق./ ۱۹۲۷-۱۹۸۶ م.)، مصحح و محقق معروف آثار ابن‌تیمیه، نیز هست که رسماً به تابعیت سعودی درآمد و شاگردان شیعه‌ستیزی چون ناصر القفاری را تربیت کرد.

شیوه دیگر اثرگذاری، تبادل دانشجو بود. محمد امان بن علی جامی (۱۳۴۹-۱۴۱۶ ه.ق.) از شاگردانِ عبدالعزیز بن باز و از شخصیت‌های مهم سلفی در دانشگاه اسلامی مدینه، در کتاب العقیدة الاسلامیة وتاریخها می‌نویسد:

امّا فقره دوم از آثار دعوت مبارکه، در شیوه درسی رایج در سعودی مجسم می‌شود؛ چنان‌که همه جهات تعلیم و آموزش در سعودی، بر پایه شیوه مقرر درباره دروس دینی، در تمام مراحل آموزش، از ابتدایی تا پایان مطالعات عالی دانشگاهی، شیوه‌ای سلفی است تا از این رهگذر، جوان سعودی، مطالعه عقیده بر پایه شیوه سلفی را از سال اول ابتدایی آغاز کند و آن را به‌تدریج با ارتقای سطوح علمی تا مقطع دکتری توسعه دهد.[3]

و در باب تربیت جوانان جهان اسلامی نیز می‌نویسد:

---

۱. المجلس الاعلی لرعایة الفنون والآداب.

۲. عبود، صالح بن عبدالله بن عبدالرحمن، عقیدة الشیخ محمد بن عبدالوهاب السلفیة وأثرها فی العالم الإسلامی، ص۶۸۸-۶۸۹.

۳. جامی، محمد امان، العقیدة الاسلامیة و تاریخها، ص۱۴۳-۱۴۲.

دانشگاه اسلامی مدینه نبوی و دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود در ریاض، موضعی کریم، عملی صالح و فعالیتی ستودنی در انتشار عقیده سلفیه، حتی در مناطقی دور از آفریقا و شرق آسیا و قاره هند و در بسیاری از کشورهای عربی داشته‌اند. دانشجویانی از آن کشورها به صورت مهمان وارد این دو دانشگاه می‌شوند، پس از مدتی با اتمام تحصیل و اخذ درجات علمی مختلف، به کشور خود مراجعه می‌کنند تا مردمانشان را اندرز دهند و در میانشان عقیده صحیح سلفی را منتشر کنند.[1]

مثال‌هایی در تشریح سیاست آموزشی عربستان سعودی

با کمی بررسی میدانی از تحولات جاری در جهان اسلام، به‌سهولت می‌توان رد پای نفوذ سلفیه وهابی و کوشش برای سیطره بر گفتمان‌های اسلامی جهان اسلام را مشاهده کرد. مثال‌ها در این زمینه بسیار است، از جمله:

۱. حسام تمام (۱۹۷۲-۲۰۱۱ م.) در پژوهش تسلف الاخوان تآکل الأطروحة الاخوانیة و صعود السلفیة فی جماعة الاخوان المسلمین[2] که در فصلی از دیگر کتابش با عنوان الاخوان المسلمین سنوات ما قبل الثورة[3] بازنشر شده، شواهد متعددی از سیاست عربستان سعودی در سلفی‌کردن تدریجی جماعت اخوان‌المسلمین عرضه کرده است.

۲. حضور سعودی در کشورهای اسلامی با سیاست آموزشی آنها سخت گره خورده است. برای مثال، دولت سعودی با اعزام هیئتی به موگادیشو (پایتخت سومالی) به ریاست شیخ محمدناصر العمودی، معاون وقت دبیر کل رابطة العالم الاسلامی، در ۱۹۶۴ و ۱۹۶۸، تبلیغات خود را زیر پوشش کمک‌های خیریه و بشردوستانه آغاز کرد. متعاقب آن محصلانی با بورس سعودی، به دانشگاه‌های سعودی اعزام شدند و بعدها بسیاری از جریان‌های سلفی- وهابی سومالی را تحصیل‌کردگان مراکز سعودی شکل دادند؛ چنان‌که جماعت «أنصار السنة المحمدیة» سومالی را شیخ «نورالدین علی علو»

---

۱. همان، ص۱۴۶.

۲. نک.: تمام، حسام، تسلف الإخوان تآکل الأطروحة الإخوانیة و صعود السلفیة فی جماعة الإخوان المسلمین.

۳. تمام، حسام، الإخوان المسلمین سنوات ما قبل الثورة، صص۱۳۷-۹۵.

(۱۹۱۵-۱۹۹۶ م.) بنیان نهاد، که از تحصیل‌کرده‌های مدارس و شیوخ سلفی سعودی پایه‌گذاری شده است؛[1] محمد هدایه نور وحید نیز، فعال سیاسی و رییس حزب عدالت اندونزی و از اعضای مجلس آن کشور، دانشجوی کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه اسلامی مدینه بوده است. او دوره کارشناسی ارشد خود را زیر نظر عبدالله بن محمد الغنیمان و دوره دکتری خود را زیر نظر عبدالمحسن بن حمد العباد گذرانیده است. پایان‌نامه‌های او سبک و سیاقی ضد شیعی دارد. رساله دکتری او «النوافض للروافض للبرزنجی» است که خلاصه کتاب النواقض لظهور الروافض تألیف میرزا مخدوم است و رساله مقطع ارشد او نیز «الباطنیون فی إندونیسیا» نام دارد. از دیگر مثال‌های جالب توجه، جلال‌الدین محمد صالح (متولد اریتره - ۱۹۵۶ م.) است که تمامی مقاطع تحصیلی خود را در دانشگاه اسلامی مدینه گذرانده و متأثر از استاد راهنمایش سعدی بن مهدی الهاشمی (نویسنده ابن سبأ حقیقة لا خیال) است. عنوان رساله دکتری او، «المهدی المنتظر عند الشیعة الاثنی عشریة» (۱۴۱۳ ه.ق) است. پدر او شیخ محمد صالح از داعیان سلفیه در اریتره و سودان بوده است.

۳. مطابق گزارش رسمی وزارت علوم عربستان سعودی،[2] از میان دانشجویان «دانشگاه‌های دولتی» عربستان سعودی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ ه.ق.، بیست‌وپنج درصد «خارجی» بوده‌اند. به عبارت دیگر، ۴۰۷۰۱ نفر دانشجوی سعودی و ۱۳۸۰۸ نفر دانشجوی غیرسعودی به تحصیل اشتغال داشته‌اند. ملیّت دانشجویان مذکور، که نشان از اولویت‌های سیاست آموزشی دولت سعودی دارد، و توجه ویژه آن کشور را به تربیت نسل‌های آتی شیوخ سلفی مصر، اردن، فلسطین و یمن نشان می‌دهد، چنین است:

	ملیت	تعداد
۱	امارات متحده عربی	۲۳ نفر

۱. نک.: عبدالعال، علی، «السلفیة فی الصومال ... بدایات النشأة و مآلات الواقع»، در وبگاه الدین والسیاسة.

۲. نک.: www.mohe.gov.sa؛ برای شرح بیشتر در این زمینه نک.: صداقت ثمرحسینی، کامیار، شیعه‌شناسی معاصر اهل سنت، ج۳، مطالعات نوین دانشگاهی مخالفان وحدت اسلامی.

۲	بحرین	۳۷۸ نفر
۳	عراق	۲۹۹ نفر
۴	عمان	۵۸ نفر
۵	قطر	۲۶ نفر
۶	کویت	۱۰۸ نفر
۷	اردن	۱۶۰۹ نفر
۸	فلسطین	۱۹۰۴ نفر
۹	مصر	۱۲۵۴ نفر
۱۰	یمن شمالی (پیش از وحدت دو یمن)	۱۱۱۷ نفر
۱۱	یمن جنوبی	۷۹۲ نفر
۱۲	دولت‌های غیرعربی	۳۹۱۳ نفر

تصویر شماره ۱: ملیت دانشجویان خارجی «دانشگاه‌های دولتی» عربستان سعودی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ ه.ق.

در سال تحصیلی ۱۴۰۵-۱۴۰۶ ه.ق.، سه دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود، ام‌القری و دانشگاه اسلامی مدینه که در زمینه شیعه‌شناسی (به مثابه شیعه‌هراسی) در عربستان سعودی پرکارند، روی‌هم‌رفته ۳۵ درصد دانشجویان خارجی دانشگاه‌های سعودی آن سال را به خود جذب کرده‌اند. در آمار فوق به‌خوبی می‌توان سمت‌وسوی برنامه‌ریزی مدیران سعودی را برای تربیت نیروهایی که در سایر کشورها به آن نیاز دارند مشاهده کرد. این روند در سال‌های بعد نیز تقویت و تشدید شد و صرفاً منحصر به جذب دانشجو نماند.

با مطالعه آمار سال تحصیلی ۱۴۳۱-۱۴۳۲ ه.ق. دانشگاه‌های دولتی عربستان سعودی مشاهده می‌شود که این روند با سرعت و شتاب بیشتری ادامه یافته است. آمار دانشجویان مقطع دکتری در سال تحصیلی ۱۴۳۱-۱۴۳۲ ه.ق. به شرح زیر است:

۱. دانشجویان جدید: ۷۸۷ دانشجوی سعودی در برابر ۱۴۸ دانشجوی خارجی؛

۲. در حال تحصیل: ۴۰۰۷ دانشجوی سعودی در برابر ۶۸۲ دانشجوی خارجی؛

۳. فارغ‌التحصیل سال قبل: ۳۳۵ دانشجوی سعودی در برابر ۳۱ دانشجوی خارجی؛

آمار دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد در سال تحصیلی ۱۴۳۱-۱۴۳۲ ه.ق. چنین است:

۱. دانشجویان جدید: ۷۶۳۸ نفر دانشجوی سعودی در برابر ۷۹۲ دانشجوی خارجی؛

۲. در حال تحصیل: ۲۳۸۸۸ دانشجوی سعودی در برابر ۲۳۸۰ دانشجوی خارجی؛

۳. فارغ‌التحصیل سال قبل: ۱۷۳۸ دانشجوی سعودی در برابر ۹۰ دانشجوی خارجی؛

آمار کادر آموزشی استادان سال ۱۴۳۱-۱۴۳۲ ه.ق. کشور سعودی نیز جالب توجه است. در مجموع، در این سال ۲۷۲۳۶ نفر سعودی و ۱۸۳۵۷ نفر استاد غیرسعودی در دانشگاه‌های دولتی عربستان سعودی فعالیت می‌کردند. در صورتی که دانشگاه‌های غیرحکومتی را به آن اضافه کنیم این رقم به‌مراتب افزایش می‌یابد و شامل ۳۲۴۴۰ نفر عضو آموزشی سعودی و ۲۱۷۲۷ نفر عضو آموزشی غیرسعودی می‌شود. از میان این عده، ۹۵۱۱ نفر سعودی (۶۶۱۰ نفر مرد و ۲۹۰۱ نفر زن) و ۱۳۹۲۲ نفر غیرسعودی (۹۹۴۴ نفر مرد و ۳۹۷۸ نفر زن) دارای مدرک دکتری بوده‌اند. همچنین ۵۱۰۳ نفر سعودی (۲۲۴۰ نفر مرد و ۲۸۶۳ نفر زن) و ۵۰۸۷ نفر غیرسعودی (۲۸۵۹ نفر مرد و ۲۲۲۸ نفر زن) مدرک کارشناسی ارشد داشته‌اند.

ارقام فوق که فقط بیانگر بخش کوچکی از وقایع مهم جاری در دانشگاه‌های سعودی است، در واقع ترجمه آماری سخنان صالح العبود، رئیس سابق دانشگاه اسلامی مدینه، و محمد امان الجامی است که پیش‌تر به آنها اشاره شد.

مبانی نظری راهبردهای گسترش سلفیه وهابی

عبدالعزیز بن باز، صالح العثیمین و ناصرالدین آلبانی (مقیم اردن) از مؤثرترین چهره‌های مذهبی سلفیه رسمی در دوران معاصر بوده‌اند که نقش انکارناپذیری بر جریان آموزشی مخالفان تقریب مذاهب اسلامی، به‌ویژه در اردن و شمال آفریقا داشته‌اند. آلبانی همراه با سیاست‌های سعودی، معتقد بود پیشرفت سلفیه در جهان اسلام بستگی تام به دو فعالیت دارد که آنها را در دو واژه «تربیت» و «تصفیه» خلاصه می‌کرد.[1] مراد وی از «تربیت»، آموزش نسلی است که قادر به تمییز روایاتِ صحیح از ضعیف (از دیدِ پیروان ابن‌تیمیه) باشد و بتواند آن را به نسل‌های بعدی منتقل کند. مفهوم «تصفیه» نیز از دید او مبتنی بر روایتی است که بر اساس آن، امت به واسطه معاملات حرام، گرفتارشدن در زندگی دنیوی و ترک جهاد دچار ذلت می‌شود و خروج از آن فقط منوط به بازگشت به دینشان است؛[2] و این بازگشت از دید آلبانی باید بازگشت به کتاب و سنت بر پایه فهم سلف صالح باشد که مطابق عقیده جمهور سلفیه است. برای این بازگشت باید متون دینی و عقاید را از آنچه سلفی‌ها بدعت می‌دانند، تصفیه کرد. او می‌گوید هیچ چاره‌ای نداریم مگر آنکه از تصفیه و تربیت آغاز کنیم. هر گونه حرکتی که بر این اساس نباشد، فایده‌ای نخواهد داشت.[3]

بنابراین، سیاست تصفیه شامل پردازش مجدد منابع اسلامی در سه گروه عقیده اسلامی، فقه اسلامی و تفسیر و حدیث، از احادیث و مطالبی شد که وهابیان آنها را ضعیف و موضوعه و از اسرائیلیات محسوب کرده و از آرای فقهی نادرست شمرده‌اند.

---

۱. البانی، محمد ناصرالدین، التصفیة والتربیة و حاجة المسلمین الیهما، ص۳ و صص۳۱-۳۰؛ در این زمینه حسن حلبی، از شاگردان البانی کتابی با عنوان التصفیة والتربیة و شوقی بناسی کتابی با عنوان التصفیة والتربیة عند الشیخ العلامة محمد ناصر الدین الألبانی نوشته‌اند.

۲. همان، ص۷؛ روایت از عبدالله بن عمر است: «إذا تَبَایعْتُمْ بِالْعِینَةِ وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ البقر وَرَضِیتُمْ بالزرعِ وترکتم الجهادَ سلط اللهُ علیکم ذُلا لاَ ینْزِعُهُ حتی ترجعوا إلی دینِکم».

۳. همان، ص۳۱؛ حسین ادریس، سعید «محمد موسی»، الاربعون حدیثاً النبویة فی منهاج الدعوة السلفیة و یلیه دعوتنا للشیخ الامام محمد ناصرالدین الألبانی، ص۲۰۶؛ عیزری شوبالی، عبدالرحمن بن محمد، جهود الشیخ الألبانی فی الحدیث روایة و درایة، ص۱۰۰؛ شیبانی، محمد ابراهیم، حیاة الالبانی آثاره و ثناء العلماء علیه، ج۱، ص۳۸۸.

آلبانی کتاب‌هایی همچون ضعیف أبی داود، ضعیف الجامع الصغیر، ضعیف الترغیب والترهیب و ... را بازنویسی کرد[1] که در حقیقت بازنویسی میراث جهان اسلام با معیارهایی بود که عمدتاً از محمد بن عبدالوهاب و ابن‌تیمیه اخذ شده است. اگر از زاویه درک الگوهای تصفیه و تربیت، به بررسی شاگردان شیعه‌ستیز آلبانی توجه کنیم، خواهیم دید که میراث آلبانی ناتوان از تربیت الگویی شایسته و وحدت‌آفرین میان امت اسلامی بوده است؛ برخی از شاگردان او عبارت‌اند از:

۱. احسان الهی ظهیر؛[2]

۲. ابواسحاق الحوینی؛

۳. عبدالعظیم بدوی، نایب‌رییس جمعیت انصار سنت مصر و مؤلفِ کتاب شرح کتاب بطلان عقاید الشیعة؛

۴. عبدالله موصلی، مؤلف کتابِ حقیقة الشیعة حتی لاننخدع؛

۵. عبدالرحمن عبدالخالق، مؤلف کتاب‌های فضائح الصوفیة؛ حقیقة الاحتفال بالمولد النبوی؛ ابن عربی صاحب کتاب (فصوص الحکم) إمام من أئمة الکفر والضلال؛

۶. ربیع بن هادی المدخلی مؤلف کتاب‌های من هم الارهابیون أهم السلفیون أم الروافض؟؛ المهدی بین اهل السنة والروافض؛

۷. زهیر بن محمد الشاویش، ناشر المکتب الاسلامی عمان؛

۸. عمر سلیمان الاشقر؛

۹. مشهور حسن آل سلمان اردنی، مؤلف کتاب‌هایی چون کتب حذر منها العلماء؛ قاموس البدع مستخرج من کتب الامام العلامة محمد ناصرالدین الألبانی؛

---

۱. حسین ادریس، سعید «محمد موسی»، الاربعون حدیثاً النبویة فی منهاج الدعوة السلفیة و یلیه دعوتنا للشیخ الامام محمد ناصرالدین الألبانی، ص۲۰۷.

۲. او از حمایت ویژه دولت سعودی برخوردار بود؛ نک.: عفانی، سید بن حسین، زهر البساتین من مواقف العلماء والربانیین، ج۵، ص۲۱۴.

۱۰. علی حلبی اردنی، مؤلف کتاب‌های الدعوة السلفیة بین الطرق الصوفیة والدعاوی الصحفیة و کشف الصلة بین التصوف والافکار (الشیعیة)؛ مجمل تاریخ الدعوة السلفیة فی الدیار الأردنیة – نشأة و انتشاراً؛ عاشوراء بین هدایة السنة الغراء و ضلالة البدعة الشنعاء؛

۱۱. علی الرملی، اردنی؛

۱۲. عدنان عرعور (متولد ۱۳۶۸ ه.ق.) از شیوخ تکفیری – تروریست سوری؛

۱۳. مقبل بن هادی الوادعی یمنی، مؤلف کتاب‌هایی چون الطلیعة فی الرد علی غلاة الشیعة؛ صعقة الزلزال لنسف أباطیل أهل الرفض و الاعتزال؛ الالحاد الخمینی فی أرض الحرمین؛ الشفاعة؛

۱۴. عبدالمحسن بن حمد العباد در دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود؛

۱۵. عبدالعزیز البداح، در دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود که رساله دکتری او «حرکة التشیع فی الخلیج العربی» است.

ب. سیاست‌های رسانه‌ای

یکی از ابعاد اجرایی سیاست‌های آموزشی سعودی، در فعالیّت‌های ماهواره‌ای و اینترنتی شیوخ سعودی متبلور شده است. بیشتر وبگاه‌های اینترنتی در داخل شبکه‌هایی درهم‌تنیده و وابسته به هم فعالیت می‌کنند و کاربرد پیوندهایی (Links) با نمادهای f (فیس‌بوک) و t (توئیتر) و you tube (یوتیوب) در وبگاه‌های سلفی بسیار است. وبگاه‌ها از طریق پیوندها به هم متصل می‌شوند و پیوندها بیانگر یارگیری‌های فکری و اعتقادی مقابل هم در فضای اینترنت هستند. پیوندها بیانگر ترجیحات افراد هستند و از این‌رو مجموعه‌ای از آنها موجبِ شکل‌گیری اجتماعی هم‌زبان می‌شود که بر پایهٔ زمینه‌های اطلاعاتی مشترک فعالیت می‌کنند. برای مثال، در زمان نگارش مقاله، «سایت جامع فتاوی اهل سنت و جماعت» (islampp.com) از طریق لینک‌کردن، متصل به سه سایت مهتدین، «اسلام تکس» (islamtxt.net) و کتاب‌خانه عقیده

(aqeedeh.com) است و کتاب‌خانه عقیده نیز زیرمجموعهٔ سایت البرهان است. توجه به این ارتباطات نشان می‌دهد که این سایت بر پایهٔ سیاست رسمی دولت عربستان فعالیت می‌کند و بی‌جهت نیست که پیوندهای شیوخ فتاوی آن به سه سایت بن‌باز، محمد بن صالح العثیمین، عبدالله بن عبدالرحمن الجبرین باز می‌گردد که مرجع اصلی فتاوی «سایت جامع فتاوی اهل سنت و جماعت» یا سایت «الاسلام – سؤال و جواب فتاوی» (islamqa.info/ar) هستند. شناخت این‌گونه ارتباطات در درکِ فعالیت آن وبگاه‌ها اهمیت دارد و معمولاً محقق را متوجه خط مشی سیاست‌های دولت عربستان سعودی در قبال شیعه و ایران می‌کنند.

در پژوهشی منتشرشده،[1] درباره ۹۴ سایت ضد وحدت اسلامی، که پیوندها به آنها پربسامد بوده، مشخص شد که تمامی آنها از سرورهای کشورهای غربی استفاده می‌کنند (نک.: تصویر ۲).

تصویر شماره ۲ - موقعیت جغرافیایی سرورهای وبگاه‌های ضد شیعه و تقریب مذاهب اسلامی

این لزوماً به معنای متوجه‌کردن اتهام همکاری مستقیم آنان با استعمارگران غربی نیست، اگرچه استعمارگران بر مطالب چنین وبگاه‌هایی سوار می‌شوند. نیز این برداشت صحیح نیست که مسلمانان نباید از سرورهای بیگانه استفاده کنند. استفاده از ابزار بیگانه، باید در خدمت تحقق وحدت اسلامی و نمایش انسجام مسلمانان در برابر

۱. برای فهرست کامل اسامی سایت‌های مذکور و معیارهای انتخاب آنها نک.: صداقت ثمرحسینی، کامیار، شیعه‌شناسی معاصر اهل سنت، ج۲، رسانه‌های اینترنتی مخالفان وحدت اسلامی.

دشمنانشان باشد. حتی اگر سرورهای آنان غربی نبودند، باز هم قُبح تفرقه‌افکنی در میان مسلمانان به قوّت خود باقی بود.

آغاز فعالیت	نام سایت و نشانی سایت	مالکیت سرور
۱۹۹۸	رابطة اهل السنة فی ایران isl.org.uk	بریتانیا (نشانی مالک آن در لندن ثبت شده است)
۱۹۹۸	طریق الاسلام islamway.com	آمریکا
۱۹۸۸	اسلام ویب islamweb.net	آمریکا (مدیریت از دوحه قطر)
۱۹۹۸	شبکة سحاب السلفیة sahab.net	آمریکا
۱۹۹۹	شبکة انصار اهل البیت ansar.org	آمریکا (فعالیت در کویت)
۱۹۹۹	الشبکة الاسلامیة islamicweb.com	آمریکا (صفحه حوار هادئ مع الشیعة)
۲۰۰۰	المنهج almanhaj.net	آمریکا (با مدیریت عثمان الخمیس در کویت)
۲۰۰۰	الاسلام الیوم islamtoday.net	آمریکا (با مدیریت سلمان العوده در عربستان سعودی)
۲۰۰۱	صید الفوائد saaid.net	آمریکا
۲۰۰۱	محمد العریفی arefe.com	آمریکا (مدیریت عربستان)
۲۰۰۱	شبکة النور - المختار الاسلامی islamselect.net	آمریکا
۲۰۰۲	مشکاة (بخش مکتبة - الردود علی الرافضة) almeshkat.net	آمریکا (مدیریت عربستان)
۲۰۰۲	موقع المسلم almoslim.net	آمریکا
۲۰۰۲	شبکة نور الاسلام islamlight.net	آمریکا
۲۰۰۲	شبکة نور الاسلام (بخش ملفات: الروافض) islamlight.net	آمریکا
۲۰۰۲	مشکاة (شبکة مشکاة الاسلامیة) almeshkat.net	آمریکا (مدیریت در عربستان سعودی)
۲۰۰۲	البرهان - دلیل الباحثین عن حقیقة الرافضة alburhan.com	آمریکا (فعالیت در عربستان سعودی)

آغاز فعالیت	نام سایت و نشانی سایت	مالکیت سرور
۲۰۰۲	فیصل نور- الحقائق الغائبة fnoor.com	آمریکا (مدیریت از کویت)
۲۰۰۳	دلیل حقائق الرافضة dhr12.com	آمریکا- ایتالیا (مدیریت از عربستان)
۲۰۰۳	شبكة المنهاج الاسلامية almenhaj.net	آمریکا (با مدیریت زیاد بشیر ابو رجائی از اردن)
۲۰۰۳	الراصد - مجلة متخصصة فی شؤون الفرق من منظور اهل السنة alrased.net	آمریکا
۲۰۰۳	شبكة الأثرى السلفية alathary.net	آمریکا - دارای بخش‌های حقیقة الروافض و حقیقة الصوفية
۲۰۰۳	البينة albainah.net	آمریکا (در مصر اداره می‌شود)
۲۰۰۳	قصة الاسلام islamstory.com	آمریکا
۲۰۰۳	الرافضة فی السطور awfi.4t.com	آمریکا
۲۰۰۴	موقع مداد midad.com	آلمان
۲۰۰۴	کتابخانه عقیده aqeedeh.com	آمریکا (مدیریت از عربستان سعودی، زیرمجموعه سایت برهان)
۲۰۰۴	سرای اسلام islamhouse.com	آمریکا
۲۰۰۴	المهتدون - لماذا تركنا التشيع wylsh.com	هلند (ثبت در آرژانتین)
۲۰۰۴	الامام الخمینی عقیدته و فکره و منهجه و بیان حقیقته khomainy.com	هلند (مدیریت از عربستان)
۲۰۰۴	صحوة الشيعة newshia.com	آمریکا
۲۰۰۴	موقع آل البیت(ع) یخاطب آل البیت حول العالمAlalbayt.com	آمریکا (مدیریت از عربستان)
۲۰۰۴	شبكة السرداب الاسلامية alserdaab.com	آمریکا
۲۰۰۴	الاسلام العتيق islamancient.com	آلمان
۲۰۰۴	فیس‌بوک facebook.com	آمریکا - بزرگ‌ترین شبکه اجتماعی که فعالان ضد تقریب در آن فعالیت می‌کنند.
۲۰۰۵	یوتیوب youtube.com	مالکیت آمریکا - سایت عمومی - بزرگ‌ترین سایت حاوی داده‌های صوتی و تصویری مخالفان تقریب.

آغاز فعالیت	نام سایت و نشانی سایت	مالکیت سرور
۲۰۰۵	المهدی almhdi.com	آمریکا
۲۰۰۵	ملک التسجیلات الصوتیة Aaa102.com	آمریکا
۲۰۰۵	سلفیة آل البیت alalbet-al-fth.net الفتح الاسلامی al-fth.net	هلند (زیر نظر سعید عبدالعظیم - مصری)
۲۰۰۵	کسر الصنم - حقیقة الرافضة الاثنا عشریة kasralsanam.com	آمریکا
۲۰۰۵	المکتبة الوقفیة للکتب المصورة waqfeya.com	آمریکا
۲۰۰۵	شبکة الطریق الی الله way2allah.com	بریتانیا
۲۰۰۵	اخبار جهان اسلام islamworldnews.com	آمریکا
۲۰۰۵	وکالة الحق (اخبار عراق) haqnews.net	آمریکا (مدیریت از اردن)
۲۰۰۶	آلوکة المجلس العلمی alukah.net	کانادا
۲۰۰۶	حرکة المقاومة الاسلامیة لبنان- رؤیة مغایرة Moqawamw.ws	آمریکا
۲۰۰۶	القادسیة Alqadisiyya3.com	آمریکا (با مدیریت طه حامد الدلیمی از عراق)
۲۰۰۶	طریق السلف alsalafway.com	آلمان (دارای بخشی با عنوان الشیعة، خنجر فی ظهر الامة)
۲۰۰۶	اسلام تیوب Islamtube.com	آمریکا
۲۰۰۶	شبکة طریق السنة Sunnahway.net	آمریکا (فعالیت در عربستان)
۲۰۰۶	شبکة الدفاع عن السنة dd-sunnah.net	آمریکا (مدیریت از ایالات متحده)
۲۰۰۶	موقع منهج الاسلامی manhag.net	آمریکا (مدیریت از مصر)
۲۰۰۶	ماذا تعرف عن حزب‌الله (بر پایه دامنه شبکه الدفاع عن السنة) hizb.dd-sunnah.net	آمریکا (مدیریت از ایالات متحده)
۲۰۰۶	الموسوعة almwsoaa.com	آلمان

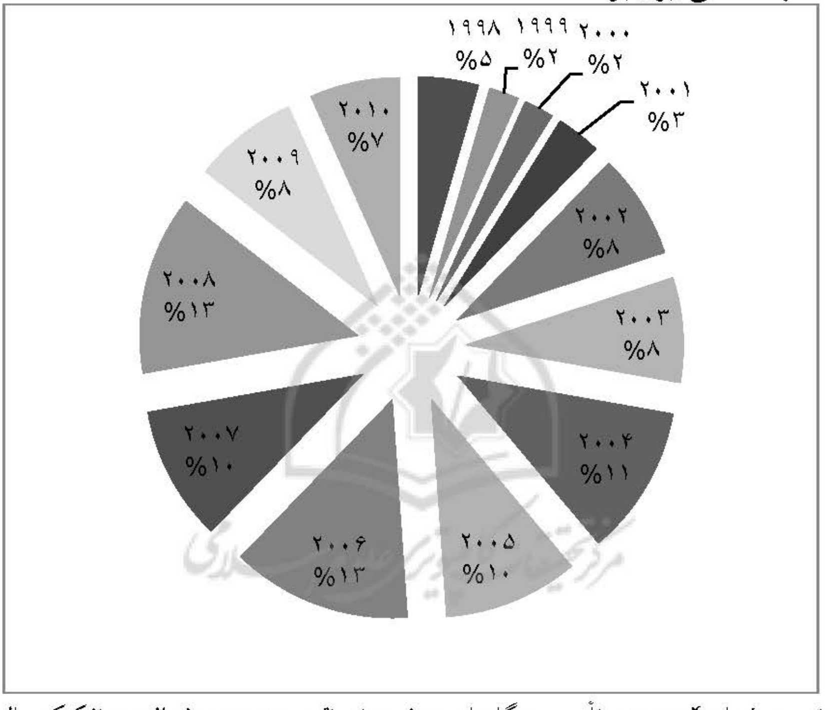
آغاز فعالیت	نام سایت و نشانی سایت	مالکیت سرور
۲۰۰۶	شبکة انصار آل محمد Ansaaar.com	آمریکا
۲۰۰۶	الدُعاة du3at.net	آمریکا
۲۰۰۷	منتدی انصار السنة ansarsunna.com	آمریکا
۲۰۰۷	اسلام تکس پاسخ به شبهات islamtxt.net	آمریکا (به زبان فارسی)
۲۰۰۷	شبکة الدفاع عن الصحابة al-shaaba.net	آمریکا (در داخل آن شبکه اجتماعی با عنوان منتدیات الدفاع عن الصحابة موجود است)
۲۰۰۷	الاسلام islam.ws	آمریکا (در مجموع هشت سایت)
۲۰۰۷	احد عشر امام 11emam.com	آمریکا
۲۰۰۷	الجمعیة العلمیة السعودیة لعلوم العقیدة والادیان والفرق والمذاهب aqeeda.org	آمریکا (مدیریت عربستان سعودی)
۲۰۰۷	فرسان الحق forsanelhaq.com	آمریکا
۲۰۰۷	موسوعة الرشید alrashead.net	آمریکا
۲۰۰۷	السنة فی العراق Iraq4You.net	آمریکا
۲۰۰۸	سنی نیوز sunni-news.net	آمریکا
۲۰۰۸	دایرة المعارف شبکه اسلامی islamwebpedia.com	آمریکا
۲۰۰۸	بیداری اسلامی bidary.net	آمریکا
۲۰۰۸	سنی اون لاین sunnionline.us	آمریکا
۲۰۰۸	شبکة انصار اهل البیتAansar.com	آمریکا (مدیریت از عربستان)
۲۰۰۸	سایت جامع فتاوی اهل سنت و جماعت Islampp.com	آمریکا، (مدیریت از عربستان؛ منطبق با فتاوی الفوزان، بن‌باز، ابن‌عثیمین و آلبانی)
۲۰۰۸	شبکة العلوم السلفیة aloloom.net	آمریکا
۲۰۰۸	موقع الدعوة الاسلامیة eld3wah.net	آمریکا
۲۰۰۸	شبکة الدین القیم alqayim.net	بریتانیا (لندن)
۲۰۰۸	اجتهادات ijtehadat.com	آمریکا (با مدیریت عمر الزید)
۲۰۰۸	مکتبة شیخی الاسلام t-w.in	آمریکا
۲۰۰۸	مجلة معرفة السنن و الآثار al-sunan.org	آمریکا (مدیریت ماهر القحطانی)
۲۰۰۹	المهتدین almohtadin.com	آمریکا

آغاز فعالیت	نام سایت و نشانی سایت	مالکیت سرور
۲۰۰۹	شقائق النعمان shaqaiqalnuman.com	آمریکا (مدیریت در المنصوره مصر)
۲۰۰۹	المشاهد Mashahd.net	آمریکا
۲۰۰۹	ایجاز- نختصر زمن لنقترب من الحقیقة ijaz-online.com	آمریکا (مدیریت در دبی)
۲۰۰۹	مرکز التنویر للدراسات الاستراتیجیة altanweer.net	آمریکا
۲۰۰۹	طریق الهدی alhda.org	آمریکا
۲۰۰۹	فتاوی ویب fatwaweb.com/fatawa	آمریکا
۲۰۱۰	موقع ابومشاری abumishari.com	آمریکا (متأثر از عثمان الخمیس)
۲۰۱۰	الحقیقة للدراسات و البحوث hqiqh.net	آمریکا
۲۰۱۰	عصر اسلام islamage.com	آمریکا
۲۰۱۰	جرائم الرافضة ضد اهل السنة jaraem.com	هلند
۲۰۱۰	هدیة للشیعة gift2shias.com	آمریکا
۲۰۱۰	لا تسبوا اصحابی dnsmcs.com	آمریکا
۲۰۱۱	موسوعة الافق al-offok.com	آمریکا
۲۰۱۲	موقع علماء السلف webalsalf.com	آلمان
۲۰۱۲	حقیقة الشیعة الرافضة alrafida.com	آمریکا
۲۰۱۲	موقع الحقیقة لجنة الدفاع عن عقیدة اهل السنة فی فلسطین haqeeqa.net	آمریکا

تصویر ۳ – فهرست مهم‌ترین وبگاه‌های اینترنتی ضد تقریب مذاهب اسلامی تا سال ۲۰۱۲ م.

وبگاه‌های ضد شیعی و ضد تقریب مذاهب اسلامی عموماً در دههٔ ۲۰۱۰ میلادی طراحی شده‌اند. کانال‌های ماهواره‌ای سلفی نیز از همان زمان فعالیت خود را آغاز کردند. توجه به این بسامد آماری اهمیت دارد؛ زیرا نشان می‌دهد حملات به شیعه و وحدت مذاهب اسلامی از همان ابتدای عمومیت‌یافتن اینترنت در جهان عرب روندی رو به رشد داشته است و هم‌زمان در پیوند با شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای است.

فعالیت وبگاه‌های ضد شیعه (و ضد ایران) در چهار مرحله در خور بررسی است (تصویر شماره ۴ و ۵). ۱۵ درصد شکل‌گیری این وبگاه‌ها در فاصله ۴ سال آغازین آنها، یعنی ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۲ م. بوده است. این مرحله با ظهور اینترنت در جهان اسلام همراه است و از همان زمان شیعه‌هراسی همراه با نقد اندیشه‌های والای امام خمینی و انقلاب اسلامی ایران بوده است.

تصویر شماره ۴ — درصد تأسیس وبگاه‌های منتخب ضد تقریب در دهه ۲۰۱۰ م. به تفکیک سال

۴۲ درصد پیدایش وبگاه‌ها از فاصله سال ۲۰۰۳ م. (تغییر رژیم صدام در عراق) تا ۲۰۰۶ م. (اعدام صدام) اتفاق افتاد. مضمون فعالیت‌های این دوره عموماً متوجه نگرانی از آنچه هلال شیعی نامیده شد، بود و به شیعیان اتهاماتی از قبیل کوشش برای نسل‌کشی اهل سنت یا یاری قدرت‌های غربی برای نابودی جوامع اسلامی زده شد. در همین دوره، شاهد استعمال وسیع ترکیباتی با دو اصطلاح «صفوی» و «مجوسی» در ادبیات شیعه‌هراسی هستیم که در قیام مردم بحرین و یمن به اوج خود رسید.

تصویر ۵ ـ مراحل شکل‌گیری و تجدید سازمان وبگاه‌های ضد شیعه و تقریب مذاهب اسلامی

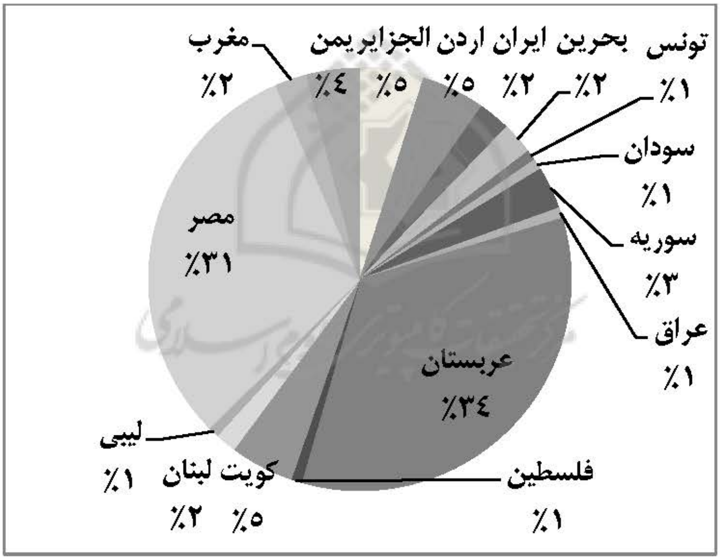
سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ م. (با ۳۱ درصد آمار تأسیس وبگاه‌ها) کماکان همان مضامین دنبال شده‌اند و البته موفقیت‌های محور مقاومت جنوب لبنان، که موجب محبوبیت مقاومت در جهان اسلام شد، تمرکز بیشتر سلفی‌ها را در پی داشت. مرحله سوم در سال ۲۰۱۰ م. شکل گرفت، که با اقدامات تحریک‌آمیز و مشکوک یاسر الحبیب در توهین آشکار به مقدسات اهل سنت همراه بود که در شهر لندن روی داد. در آن سال، مخالفان تقریب، ادبیات شیعه‌ستیزی را تشدید کردند[۱] (نک.: تصویر ۵). مرحله چهارم، قیام مردم بحرین و یمن و ظهور جریان‌های تکفیری در عراق و سوریه در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ م. به بعد است که اوج شیعه‌هراسی در منطقه است.

---

۱. صداقت ثمرحسینی، کامیار، شیعه‌شناسی معاصر اهل سنت، ج۱، صص۸۸-۸۳.

حلقه اصلی مخالفان وحدت اسلامی و ایران در اینترنت

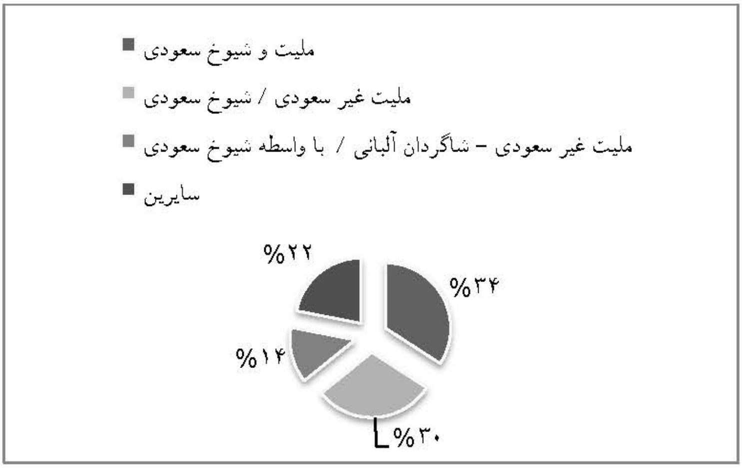
شناخت حلقه اصلی مکفران شیعه و ایـران در وبگاه‌هـای سـلفی، امکـان شـناخت سیاست‌های راهبردی عربستان سعودی را فراهم می‌کند. افراد منتخب بالغ بر ۱۲۳ نفـر هستند[1] که به لحاظ ملیت، اتباع کشور عربستان (با ۳۴ درصد) و کشـور مصـر (بـا ۳۱ درصد) و پس از آن کویت و اردن (هر کدام با پنج درصد) در صدر جدول قـرار دارنـد؛ اما برای آنکه مشخص شود که آیا تعدد ملیت نشان از تنوع و پراکندگی دشمنان شیعه در جهان عرب است، مُعرف «خاستگاه اعتقادی و آموزشی» افراد مذکور محل توجـه قـرار گرفت که نتایجی کاملاً متفاوت از بررسی تابعیت افراد داشت.

تصویر شماره ۶: وضعیت ملیت شیعه‌هراسان در جامعه مد نظر

---

۱. برای اسامی کامل آنها نک.: همان، ج۲، رسانه‌های اینترنتی مخالفان وحدت اسلامی.

تصویر شماره ۷: وضعیت شاگردان سعودی در میان جامعه مد نظر

چنان‌که در تصویر شماره هشت دیده می‌شود، از مجموع شیعه‌شناسان سلفی بررسی‌شده، ۳۴ درصد آنان ملیت سعودی داشته‌اند و در مراکز آموزشی آن کشور تحصیل‌کرده‌اند. علاوه بر این افراد، مجموعه‌ای از شیوخ سلفی غیرسعودی نیز حضور دارند که مستقیماً تربیت‌شده مراکز آموزشی عربستان سعودی هستند. به این معنا که یا در یکی از دانشگاه‌های سعودی تحصیل کرده‌اند، یا آنکه تربیت‌شده یکی از شیوخ سلفی سعودی بوده‌اند. ایشان ۳۰ درصد جمعیت آماری را به خود اختصاص داده‌اند.

شماری دیگر از شیعه‌شناسان از شاگردان ناصرالدین آلبانی بوده‌اند که زمانی یکی از استادان دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود و دانشگاه اسلامی مدینه بود؛ یا با یک واسطه شاگردان شیوخ سلفی سعودی محسوب می‌شوند. تمامی ایشان گرایش به سلفیه رسمی سعودی (با شاخص هیئت کبار علمای سعودی) دارند. اینان بالغ بر هفده نفر شدند که در واقع ۱۴ درصد جمعیت شیعه‌هراسان تحت بررسی را تشکیل می‌دهند.

چنان‌که در تصویر (۷) دیده می‌شود، فقط ۲۲ درصد شیعه‌شناسان سلفی به صورت مستقیم یا با یک واسطه غیرمستقیم در مراکز رسمی سلفیه سعودی تربیت نشده‌اند؛ یا آنکه در زمان نگارش این پژوهش اطلاعاتی در این خصوص به دست نیامد. هرچند تعداد جالب‌توجهی از آنان نیز کاملاً متأثر از ادبیات ابن‌تیمیه و محمد بن عبدالوهاب

بوده‌اند و در پایگاه رسمی خود به آن صریحاً اعتراف کرده‌اند. نکته جالب اینکه این افراد در اثنای تحصیل در رشته دیگری (معمولاً پزشکی) جذب سلفیه شده‌اند.

نتیجه

تعامل مؤثر با جهان اسلام، نیازمند ایجاد امکاناتی برای رصدکردن مناطق مختلف جهان، به‌ویژه جهان اسلام و شناخت عملیاتی از وقایع و جریان‌های موجود در جهان اسلام است. از خلال مطالعه رویکردهای درهم‌تنیده آموزش و رسانه عربستان سعودی در قبالِ جهان اسلام، منابع کسب قدرت آنان در عرصه روابط بین‌الملل شناسایی می‌شود. در میان مسلمانان، پیروان سلفیه و سلفیه وهابی، بیش از سایرین، به صورتی سازمان‌یافته در اینترنت فعالیت می‌کنند. آنان به لحاظ تعداد در اقلیت هستند، اما باید توجه داشت که اقلیت فعّال، همواره ابتکار عمل را از اکثریت خاموش می‌گیرد. بر اساس نظریهٔ «مارپیچ سکوت»، هرچه اقلیت فعال باشد و اکثریت خاموش، به‌تدریج اقلیت در مکان و منزلت اکثریت قرار می‌گیرد و اکثریت به مثابهٔ اقلیت در می‌آید.

امروزه بیشتر وبگاه‌های اینترنتی در داخل شبکه‌هایی درهم‌تنیده و وابسته به یکدیگر فعالیت می‌کنند و فعالیت در یکی مستلزم فعالیت در سایرین است. آموزش به حوزه‌های دیگری مانند سیاست، اقتصاد و رسانه متصل شده است. حجم معنادار فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های عربستان سعودی که به عنوان کارشناس مسائل ایران یا شیعه‌شناس فعالیت می‌کنند و بسامد بالای آن، مشخص می‌کند که با حادثه‌ای اتفاقی در عرصه روابط منطقه‌ای مواجه نیستیم، بلکه راهبردی عظیم در راستای تغییرات گسترده در جهان اسلام در جریان است که نشان از رویکرد عربستان سعودی به تقویت نقش خود در عرصه‌های روابط بین‌الملل دارد. هرچند ملیت‌های افرادِ بررسی‌شده گوناگون است، اما به لحاظ اندیشه و اعتقاد، متعلق به سعودی هستند. حلقهٔ کارشناسان اصلی رسانه‌های مخالف شیعه، حلقه‌ای کوچک و محدود، اما پرکار است.

این‌چنین اگرچه تقسیم‌بندی سلفیه به سلفیه رسمی، جهادی، جامیه، سروریه و... به لحاظ شناخت دوستی‌ها و دشمنی‌های درونی سلفی‌ها جالب توجه است، اما آنچه باید مدیران ما به آن توجه کنند، جریان‌های مهاجر و جریان‌های بومی‌سازی است که درصدد تغییر بافت سنتی جهان اسلام، از خلال جابه‌جایی گسترده استاد- دانشجو در عربستان سعودی هستند. همین جریان‌های مهاجر مانند دانش‌آموختگان سلفی مصری، وظیفه بومی‌سازی عقاید سعودی در جامعه مصر را بر عهده دارند. افزون بر اینها، یکسانی خاستگاه‌های سلفیه رسمی، موجب شده است به واسطه فعالیت شیوخ سلفی در شبکه‌های ماهواره‌ای مختلف، مضمون و محتوای تولیدات ضد شیعی آنها مشابه همدیگر باشد. این بدان معنا است که در مطالعهٔ پدیدهٔ شیعه‌هراسی در اینترنت، باید اولویت اول را به مراکز آموزشی شیعه‌شناسی در عربستان (و سپس مصر) اختصاص داد تا خود اینترنت.

عربستان سعودی از طریق امکانات عظیم مالی و بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی عالی خود، از طریق مراکز آموزشی‌اش، درصدد تغییر شجره‌نامه‌های علمی شیوخ اسلامی، به شجره‌نامه‌های سلفیه حجاز است که با رویکردِ نفی وحدت و برادری اسلامی میان شیعه و سنی، شبکه‌ای را ایجاد کند که حتی حضور گردشگران ساده ایرانی را در هیچ کشور اسلامی برنتابد.

منابع

۱. ادریس، سعید «محمد موسی» حسین، **الاربعون حدیثاً النبویة فی منهاج الدعوة السلفیة و یلیه دعوتنا للشیخ الامام محمد ناصرالدین الألبانی**، قاهره: دار الامام، چاپ اول، ۱۴۲۹ق.

۲. البانی، محمد ناصرالدین، **التصفیة والتربیة و حاجة المسلمین الیهما**، عمان: المکتبة الاسلامیة، چاپ اول، ۱۴۲۱ق.

۳. تمام، حسام، **الاخوان المسلمین سنوات ما قبل الثورة**، قاهره: دار الشروق، چاپ دوم، ۲۰۱۳م.

۴. تمام، حسام، **تسلف الاخوان تآکل الأطروحة الاخوانیة و صعود السلفیة فی جماعة الاخوان المسلمین**، اسکندریه: مکتبة الاسکندریة، وحدة الدراسات المستقبلیة، (مراصد ۱)، چاپ اول، ۲۰۱۰م.

۵. جامی، محمد امان، **العقیدة الاسلامیة و تاریخها**، قاهره: دار المنهاج، ۱۴۲۵ق.

۶. زغبی، عبدالملک، «الشیخ محمد بن عبدالملک الزعبی فی الجزء الثانی من حواره مع الفرقان (۲-۲): لابد من تغییر المنظومة العلمیة والثقافیة والدینیة فی الأمة الاسلامیة»، (حاوره) علاء الدین مصطفی، **مجلة الفرقان**، ش۶۲۸، ۱۴۳۲/۵/۱۵ق.

۷. شیبانی، محمد ابراهیم، **حیاة الالبانی آثاره و ثناء العلماء علیه**، قاهره: مکتبة السداوی، چاپ اول، ۱۴۰۷ق.

۸. صداقت ثمرحسینی، کامیار، **شیعه‌شناسی اهل سنت؛ چالش‌های فراروی آن، جلد اول: کلیات**، تهران پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با همکاری مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۱ش.

۹. صداقت ثمرحسینی، کامیار، **شیعه‌شناسی معاصر اهل سنت. جلد سوم: مطالعات نوین دانشگاهی مخالفان وحدت اسلامی**، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، بی‌تا (آماده انتشار).

۱۰. صداقت ثمرحسینی، کامیار، **شیعه‌شناسی معاصر اهل سنت، جلد دوم: اینترنت و مخالفان وحدت اسلامی**، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با همکاری مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۳ش.

۱۱. عبود، صالح بن عبدالله بن عبدالرحمن، **عقیدة الشیخ محمد بن عبدالوهاب السلفیة وأثرها فی العالم الاسلامی**، (المشرف) عبدالمحسن بن حمد العباد، مدینه: المجلس العلمی فی الجامعة الاسلامیة بالمدینة المنورة، چاپ اول، ۱۴۰۸ق.

۱۲. عفانی، سید بن حسین، **زهر البسلاین من مواقف العلماء والربانیین**، قاهره: دار العفانی، بی‌تا.

۱۳. عمید زنجانی، عباسعلی، **وطن و سرزمین و آثار حقوقی آن از دیدگاه فقه اسلامی یا جغرافیای سیاسی اسلام**، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۶۶ش.

۱۴. عیزری شوبالی، عبدالرحمن بن محمد، **جهود الشیخ الألبانی فی الحدیث روایة و درایة**، ریاض: مکتبة الرشد، ۱۴۲۵ق.

۱۵. موصلی، عبدالله، **حقیقة الشیعة حتی لا ننخدع**، مصر: دار الایمان للطبع والنشر والتوزیع، چاپ دوم، ۲۰۰۶م.

16. alifta.net

17. rpcst.com

18. mohe.gov.sa

19. almaqal.net